

**MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ
INSTYTUT PROGRAMÓW SZKOLNYCH**

**PROGRAM
ZASADNICZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ
PRZYSPOSOBIENIE OBRONNE
(OBRONA CYWILNA)**

**WARSZAWA 1990
WYDAWNICTWA SZKOLNE i PEDAGOGICZNE**

Program przygotowany w Instytucie Programów Szkolnych i zatwierdzony, do realizacji w klasie I zasadniczej szkoły zawodowej, od roku szkolnego 1990/1991 zarządzeniem ministra edukacji narodowej nr 11 z dnia 22 marca 1990 r. (Dz. Urz. MEN nr 3 z 1990 r., poz. 13).
Nr programu: DKO4-4016-15/90

Program po dyskusji w środowisku naukowym i oświatowym rekomendował ministrowi edukacji narodowej zespół programowy w składzie: ppłk dr Krzysztof M. ZACZYŃSKI-ZACZEK - przewodniczący oraz członkowie: mgr Wiesława BOHDAN-KOWALCZYK, mjr inż. Zbigniew BRZEZICKI, mgr Alojzy FOJCIK, mgr Adam HULAK, ppłk mgr inż. Antoni HUMIĘCKI, ppłk mgr inż. Wojciech KRYSZKIEWICZ, mgr Mieczysław KUSZAK, mgr Lechosław MIELCZAREK, mgr Irena PODSIADŁY, mjr mgr inż. Paweł PROTAS, mgr Jan SKRZYNECKI, mgr Apolonia SWIBODA, mgr Zofia SZADKOWSKA, mgr Pelagia SZYBKA, ppłk lek. med. Andrzej ŚWIRSKI, mgr Danuta TOPA, mgr Wacław WIERZBICKI, mgr Tadeusz WLEKLIŃSKI, płk dr Aleksander WOJTCZAK, ppłk dr Ryszard WROŃSKI, mgr Bolesław ZAWAL.

371. 2: 35 (073)

2581/b/c

ISBN 83-02-04588-8

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1990

Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1990

Wydanie pierwsze. Nakład 8000+25 egz.

Ark. wyd. 1,0; ark. druk. 1,0

Skład: Polski Związek Niewidomych
Zakład Wydawnictw i Nagrań

Druk: Polski Związek Niewidomych
Zakład Wydawnictw i Nagrań

I. CELE KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

Przysposobienie obronne (obrona cywilna) jest obowiązkowym przedmiotem nauczania we wszystkich typach zasadniczych szkół zawodowych. Rozszerza i pogłębia wiadomości z obrony cywilnej, jakie nabyli uczniowie w ramach innych przedmiotów nauczania w szkole podstawowej i stanowi integralną część procesu dydaktyczno-wychowawczego każdej szkoły zawodowej.

Celem nauczania przysposobienia obronnego (obrony cywilnej) w zasadniczych szkołach zawodowych jest

- przygotowanie młodzieży do indywidualnej samoobrony przed skutkami zagrożeń czasu pokoju i wojny.

Realizacja treści programowych służyć powinna:

1. Poznaniu przez uczniów ogólnej wiedzy obejmującej:
 - międzynarodowe akty prawne dotyczące ochrony ludności i dóbr kultury w czasie pokoju i wojny,
 - formy spełniania powinności obywatelskich na rzecz obronności państwa,
 - zasady i sposoby powszechnej samoobrony ludności przed skutkami zagrożeń czasu pokoju i wojny.
2. Kształceniu umiejętności:
 - posługiwania się etatowymi i zastępczymi środkami ochrony przed skażeniami,
 - wykonywania częściowych zabiegów sanitarnych i specjalnych,
 - przygotowania i przechowywania środków żywnościowych, paszy i wody przed skażeniami,
 - posługiwania się podręcznymi środkami przeciwpożarowymi,
 - udzielania samopomocy i pierwszej pomocy poszkodowanym.
3. Kształtowania u uczniów:
 - poczucia współodpowiedzialności za bezpieczeństwo ojczyzny oraz przekonania o konieczności przyswojenia wiedzy obrony cywilnej,
 - gotowości do udzielania pomocy poszkodowanym.

II. TREŚCI KSZTAŁCENIA I WYCHOWANIA

(godzina tygodniowo)

Dział I. WYBRANE ZAGADNIENIA OBRONY CYWILNEJ

1. MIĘDZYNARODOWE KONWENCJE O OCHRONIE LUDNOŚCI

IV Konwencja Genewska z 1949 r. i "Protokoły dodatkowe" z 1977 r. o ochronie ludności w czasie pokoju i wojny oraz zadaniach obrony cywilnej uznanych przez prawo międzynarodowe.

2. PODSTAWOWE ZADANIA I ORGANIZACJA OBRONY CYWILNEJ

Istota, zadania i organizacja obrony cywilnej. Obowiązki obywateli wynikające z obowiązujących przepisów prawnych w zakresie obrony cywilnej.

3. ZAGROŻENIA CZASU POKOJU I WOJNY

Skażenie środowiska naturalnego toksycznymi środkami przemysłowymi i promieniotwórczymi stosowanymi w przemyśle. Awarie przemysłowe, katastrofy komunikacyjne i techniczne, powodzie i pożary. Współczesne środki rażenia. Broń jądrowa, chemiczna i biologiczna oraz bojowe środki zapalające.

4. EKOLOGICZNE ZAGROŻENIA REGIONALNE

Zagrożenia środowiska naturalnego stwarzane przez zakłady przemysłowe i wydobywcze, budowle hydrotechniczne oraz rolnictwo. Ostrzeganie i alarmowanie przed zagrożeniami. Działania na rzecz ochrony ekologicznej i obrony cywilnej.

5. INDYWIDUALNE ŚRODKI OCHRONY PRZED SKAŻENIAMI

Przeznaczenie, ogólna budowa i posługiwanie się maską przeciwgazową (kompletną i uszkodzoną). Posługiwanie się środkami ochrony skóry.

6. ZBIOROWE ŚRODKI OCHRONY LUDNOŚCI

Budowle ochronne, ich przeznaczenie, rodzaje i wyposażenie. Zasady

zachowania się w schronach i ukryciach dla ludności. Ogólne zasady roz-
środkowania i ewakuacji ludności z regionów zagrożonych. Zachowania
się podczas ewakuacji.

7. OCHRONA ŻYWNOŚCI I WODY PRZED SKAŻENIAMI I ZAKA- ŻENIAMI

Sposoby opakowania i przechowywania produktów żywnościowych
oraz izolacji pomieszczeń magazynowych. Ochrona ujęć wody. Postępo-
wanie ze skażoną żywnością i wodą.

8. ZABIEGI SANITARNE I SPECJALNE

Zasady wykonywania zabiegów sanitarnych i specjalnych. Częściowe za-
biegi sanitarne i specjalne z wykorzystaniem środków podręcznych.

9. OCHRONA PRZECIWOŻAROWA

Zastosowanie podręcznego sprzętu gaśniczego podczas gaszenia pożarów
(w pomieszczeniach, urządzeń pod napięciem, pojazdów).

Temat do wyboru

10. OCHRONA ZWIERZĄT GOSPODARSKICH ORAZ PASZY I PŁO- DÓW ROLNYCH PRZED SKAŻENIAMI I ZAKAŻENIAMI

Przystosowanie pomieszczeń inwentarskich do ochrony zwierząt. Sposo-
by ochrony paszy i wody dla zwierząt. Postępowanie ze skażoną paszą
i wodą.

Dział II. RATOWNICTWO — POMOC SANITARNA

1. PIERWSZA POMOC POSZKODOWANYM

Zasady udzielania pierwszej pomocy. Materiały i środki do udzielania
pierwszej pomocy. Rodzaje urazów. Torba medyczno-sanitarna. Wyposa-
żenie apteczki domowej. Opatrunek osobisty.

2. REANIMACJA (OŻYWIENIE)

Śmierć kliniczna i biologiczna. Ogólna charakterystyka zabiegów reani-
macyjnych. Przyczyny i objawy zatrzymania oddechu i krążenia. Metody
przywracania drożności dróg oddechowych i czynności serca. Zabiegi reani-
macyjne — metody sztucznego oddychania i pośredni masaż serca.

3. POMOC W NAGŁYCH WYPADKACH

Sposoby udzielania pierwszej pomocy przy oparzeniach cieplnych i che-
micznych. Postępowanie w razie odmrożenia i zamarznięcia. Zatrucia pokar-

mowe i chemiczne. Postępowanie w przypadkach: omdlenia, udaru cieplnego i słonecznego, utonięcia, porażenia prądem, napadu padaczkowego. Udzielanie pomocy ukąszonym. Postępowanie z ciałami obcymi w organizmie. Wstrząs pourazowy.

4. ZRANIENIA

Rodzaje ran i ich charakterystyka. Zakażenia przyranne. Zasady opatrywania ran głowy, szyi, kończyn i tułowia.

5. KRWOTOKI I ICH TAMOWANIE

Rodzaje krwotoków i ich objawy. Badanie tętna. Skutki krwotoków. Tamowanie krwotoków. Postępowanie w przypadku krwotoków wewnętrznych.

6. URAZY KOŚCI I STAWÓW

Rodzaje złamań, zwichnięć, skręceń i ich charakterystyka. Zasady udzielania pomocy przy urazach kości i stawów. Stosowane materiały podręczne. Udzielanie pierwszej pomocy przy złamaniach: kończyn, kręgosłupa, kości czaszki, żeber i miednicy.

Tematy do wyboru

7. PRZENOSZENIE POSZKODOWANYCH

Wynoszenie, przenoszenie i transport rannych i poszkodowanych za pomocą środków typowych i zastępczych.

8. SEKCJA MEDYCZNO-SANITARNA

Zadania i organizacja sekcji. Sposoby: wynoszenia poszkodowanych z rejonu zagrożenia, przenoszenia przez przeszkody.

Dział III. OGÓLNY

Tematy do wyboru

A. TERENOZNAWSTWO

1. ORIENTOWANIE SIĘ W TERENIE

Określanie stron świata za pomocą busoli, zjawisk przyrody i przedmiotów terenowych. Określanie miejsca postoju na planie, mapie turystycznej.

B. ŁĄCZNOŚĆ

1. ŚRODKI ŁĄCZNOŚCI PRZEWODOWEJ I RADIOWEJ W OBRONIE CYWILNEJ

Przeznaczenie i ogólne zasady posługiwania się środkami łączności przewodowej i radiowej w czasie prowadzenia akcji ratowniczej.

C. STRZELECTWO SPORTOWE

1. BRONŃ SPORTOWA (małokalibrowa lub pneumatyczna)

Zasady bezpieczeństwa i posługiwania się bronią. Przeznaczenie, ogólna budowa, rozkładanie i składanie broni. Czyszczenie i konserwacja.

2. PODSTAWOWE ZASADY STRZELANIA

Zjawisko strzału, tor lotu pocisku i jego elementy. Linia i punkt celowania, linia strzału. Zasady celowania i skutki wynikające z nieprawidłowego celowania.

3. PRZYGOTOWANIE DO STRZELANIA I STRZELANIE SPORTOWE

Zasady zachowania się na strzelnicy i stanowisku strzeleckim. Przyjmowanie postawy strzeleckiej: składanie się do strzału, celowanie i ściąganie języka spustowego. Kontrola umiejętności składania się do strzału. Strzelanie z karabinu sportowego.

III. ZAGADNIENIA ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ PROGRAMU

1. Konstrukcja programu, dobór i układ treści kształcenia

Program przysposobienia obronnego (obrona cywilna) w zasadniczej szkole zawodowej składa się z trzech części: celów kształcenia i wychowania, treści kształcenia i wychowania oraz zagadnień związanych z realizacją programu.

Autorzy programu do jego opracowania wykorzystali wyniki badań prowadzonych na obszarze całego kraju, w ciągu kilku ostatnich lat. Uwzględniono wnioski i uwagi zebrane podczas spotkań konsultacyjnych z nauczycielami oraz uczniami. Starano się wyposażyć nauczyciela przysposobienia obronnego w program uwzględniający opinie środowiska pedagogicznego oraz dostosowany do współczesnych warunków i potrzeb społecznych.

W celach kształcenia i wychowania przedstawiono zasób wiedzy ogólnej i szczegółowej jaką uczeń powinien przyswoić, umiejętności, jakie należy u niego wykształcić oraz cele, które powinny być realizowane.

Treści kształcenia i wychowania obejmują szczegółową problematykę, która powinna być realizowana w czasie procesu nauczania.

Zagadnienia związane z realizacją programu wyjaśniają konstrukcję programu, dobór i układ treści kształcenia i wychowania, przedstawiają metody, formy i treści kształcenia oraz orientacyjny podział godzin na realizację poszczególnych działów i tematów programu.

Przyjęta konstrukcja programu oraz dobór treści kształcenia przysposobienia obronnego stanowi odejście od dotychczasowych tradycyjnych koncepcji kształcenia obronnego młodzieży szkolnej. Zespół autorski dążył konsekwentnie do sformułowania celów i treści kształcenia, tak aby zapewniły przygotowanie młodzieży do zachowań i działań w warunkach różnorodnych zagrożeń czasu pokoju, z którymi może się ona spotkać w środowisku naturalnym. Współcześnie oddała się bowiem groźba wojny, ale narastają zagrożenia związane z rozwojem cywilizacji. Dlatego też pod-

stawowym zadaniem przysposobienia obronnego (obrony cywilnej) w zasadniczej szkole zawodowej jest wyposażenie uczniów w odpowiedni zasób wiedzy i umiejętności, pozwalający na skuteczną obronę indywidualną przed skutkami różnorodnych zagrożeń oraz udział w akcji ratunkowej i niesienia pomocy rannym i porażonym.

Realizacji powyższego zadania podporządkowany został układ treści nauczania. Część pierwsza — *Wybrane zagadnienia obrony cywilnej* — pozwala na wyposażenie uczniów w elementarny zasób wiedzy teoretycznej niezbędny do zrozumienia celów obrony cywilnej i obowiązków obywateli wynikających z aktualnych przepisów prawnych.

W części drugiej — *Ratownictwo - pomoc sanitarna* — wyeksponowane zostały najistotniejsze treści służące przygotowaniu uczniów do praktycznego działania w niesieniu pomocy rannym i poszkodowanym.

Część trzecia — *Ogólna* — zawiera wyłącznie tematy fakultatywne, uzupełniające i wzbogacające program oraz rozszerzające wiedzę i umiejętności uczniów.

Tematy i zagadnienia obligatoryjne należy realizować we wszystkich szkołach. Nauczyciel przedmiotu może dokonywać zmian w treściach kształcenia programu do około 30%.

Dobrane przez nauczyciela szczegółowe treści kształcenia powinny być zgodne z przyszłym zawodem uczniów. Tematyka dotycząca preorientacji zawodowej powinna być skorelowana z treściami przedmiotu zawodowego.

W celu zróżnicowania treści programowych dla dziewcząt i chłopców, nauczyciel ma obowiązek dobrać tematy i zagadnienia fakultatywne zgodnie z założonymi celami kształcenia przedmiotu. Tak więc, budowa i układ treści programu pozwalają nauczycielowi na ostateczną jego konstrukcję oraz dostosowanie go do profilu, możliwości realizacyjnych i zainteresowań młodzieży danej szkoły.

Treści kształcenia niniejszego programu stanowią podstawę do konstruowania programów autorskich w szkołach eksperymentalnych i społecznych.

2. Metody, formy organizacyjne i środki dydaktyczne

Nauczanie przysposobienia obronnego (obrony cywilnej) przedmiotu z dużą liczbą zajęć praktycznych, wymaga stosowania różnorodnych metod, a zwłaszcza metod aktywizujących. Każda z zastosowanych metod nauczania powinna kształtować aktywny i świadomy stosunek uczniów do nauki, rozwijać ich zdolności poznawcze, wdrażać do samodzielnego, logicznego i krytycznego myślenia. Dobór metod nauczania zależy między innymi od celu szczegółowego kształcenia i wychowania, charakteru, tematu zagadnień, umiejętności przewidzianych do opanowania, czasu i proporcji poszczególnych elementów w jednostce lekcyjnej, infrastruktury dydaktycznej i osobistego zaangażowania nauczyciela w pracę z uczniami. W toku zajęć należy dobrać takie metody nauczania, które

będą sprzyjały i zapewniały osiągnięcie założonych celów, największą aktywność uczniów i najlepsze opanowanie przez nich materiału nauczania.

Pierwsza lekcja PO powinna być przeznaczona na zapoznanie młodzieży z: celami kształcenia, z programem przedmiotu, organizacją zajęć.

W zajęciach o charakterze teoretycznym należy stosować takie metody, jak: opowiadanie, wykład, dyskusja, które powinny być ilustrowane filmem, przezroczkami, foliogramami i fozogramami, lub pokazem autentycznego sprzętu, makiet, tablic, wykresów i zdjęć, odtwarzaniem nagrań magnetowidowych i płyt gramofonowych. W realizacji trudniejszych tematów należy preferować metody multimedialne.

Podczas zajęć praktycznych należy, w miarę możliwości, stosować metody: inscenizacyjną i sytuacyjną, które kształtują umiejętności i przyczyniają się do aktywizacji w wykonywaniu czynności praktycznych. Ćwiczenia praktyczne powinny być prowadzone — w terenie, na boisku szkolnym, w sali gimnastycznej, w pracowni przedmiotowej lub obiektach ochronnych — bezpośrednio przez nauczyciela z całą klasą albo w grupach przy pomocy uczniów pomocników nauczyciela, przygotowanych specjalnie w godzinach pozalekcyjnych. Podczas zajęć praktycznych należy zwracać uwagę na umiejętności działania w małym zespole formacji obrony cywilnej.

Tematykę zagrożeń czasu pokoju należy ściśle wiązać z regionem, w którym funkcjonuje dana szkoła, uwzględniać różnego typu zagrożenia lokalne, zagrożenia mogące oddziaływać z innych regionów, a nawet sąsiednich państw.

Podstawową formą zajęć, obowiązujących od roku szkolnego 1990/1991 obowiązujących tylko w klasie I, jest godzinna jednostka lekcyjna. Realizacja zajęć praktycznych powinna obowiązkowo odbywać się w jednostkach lekcyjnych dwugodzinnych, w grupach liczących nie więcej niż 16 a nie mniej niż 12 uczniów.

W procesie dydaktyczno-wychowawczym bardzo ważną formą realizacji programu nauczania są wycieczki, które należy organizować w czasie wolnym od zajęć. Powinny one być związane przede wszystkim z tematyką realizowanego materiału nauczania. Zaleca się zwiedzanie: muzeów, wystaw obrony cywilnej, schronów i ukryć, izb pamięci narodowych oraz obserwowanie ćwiczeń obrony cywilnej, straży pożarnej.

Ostatnie lekcje powinny być wykorzystane na podsumowanie wyników nauczania i osiągnięć uczniów. Zakończenie nauczania przysposobienia obronnego (obrony cywilnej) może mieć charakter uroczysty, np. może to być apel z udziałem dyrektora szkoły, przedstawicieli wojska i obrony cywilnej, połączony z wręczeniem upominków książkowych najlepszym uczniom.

W nauczaniu przysposobienia obronnego młodzieży (obronie cywilnej) ważnym czynnikiem jest stosowanie różnorodnych form pracy pozalekcyjnej. Pożądaną formą oddziaływania wychowawczego jest tworzenie

szkolnych kół strzelectwa sportowego¹. Zajęcia te powinien prowadzić nauczyciel przysposobienia obronnego (obrony cywilnej) lub uprawniony instruktor strzelectwa sportowego.

Młodzież należy zachęcać do oglądania filmów wyświetlanych w kinach i telewizji oraz słuchania audycji radiowych o tematyce obrony cywilnej. Wyświetlanie filmów o powyższej tematyce można zorganizować w szkole. Można również zalecić uczniom przeczytanie wybranych pozycji książkowych lub artykułów z czasopism. Zainteresowanych tematyką obronną należy zachęcać do udziału w szkoleniu specjalistycznym, w szkolnych kołach i sekcjach zainteresowań organizowanych przez Ligę Obrony Kraju, Aeroklub Polski i Polski Związek Krótkofalowców.

3. Orientacyjny podział godzin na realizację poszczególnych działów i tematów programu nauczania

O faktycznej liczbie godzin, przeznaczonych na realizację poszczególnych działów (tematów), decyduje nauczyciel.

Dla ułatwienia pracy nauczyciela nad rozkładem materiału proponuje się orientacyjny przydział godzin na poszczególne działy i tematy.

¹ Zarządzenie nr 64 MEN z dnia 6.12.1989 r. dotyczące organizacji działalności pozaszkolnej i pozalekcyjnej

Lp. Treści nauczania	Dziewczęta	Chłopcy
I. Wybrane zagadnienia obrony cywilnej	17	18
1. Międzynarodowe konwencje o ochronie ludności	1	1
2. Podstawowe zadania i organizacja obrony cywilnej	1	1
3. Zagrożenie czasu pokoju i wojny	4	4
4. Ekologiczne zagrożenia regionalne	2	2
5. Indywidualne środki ochrony przed skażeniami	2	2
6. Zbiorowe środki ochrony ludności	2	2
7. Ochrona żywności i wody przed skażeniami i zakażeniami	2	2
8. Zabiegi sanitarne i specjalne	2	2
9. Ochrona przeciwpożarowa	1	1
Temat do wyboru		
II. Ratownictwo - pomoc sanitarna	17	15
1. Pierwsza pomoc poszkodowanym	2	2
2. Reanimacja (ożywienie)	3	3
3. Pomoc w nagłych wypadkach	4	4
4. Zranienia	2	2
5. Krwotoki i ich tamowanie	2	2
6. Urazy kości i stawów	2	2
Tematy do wyboru	2	-
III. Ogólny	4	5
Tematy do wyboru	2	3
Dyspozycja nauczycieli	2	2
Razem	38	38

NOTATKI

NOTATKI

NOTATKI

